

II. MEŞRUTİYET’İN İLANINDA İTTİHAT VE TERAKKİ’NİN MAKEDONYA’DAKİ FAALİYETLERİNİN ETKİSİ ÜZERİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Mesut Can AKÇAY¹

*Geliş: 18.08.2024 / Kabul: 18.07.2025
DOI: 10.62809/matbuat.1535056*

Öz

Bu çalışma II. Meşrutiyet’in ilanına gidilen süreçte İttihat ve Terakki’nin Makedonya’daki faaliyetlerine odaklanmaktadır. Çalışmanın amacı XX. yüzyılın başlarında şiddetlenen Makedonya olaylarının gölgesinde İttihatçıların bölgedeki faaliyetlerinin II. Meşrutiyet’in ilanındaki etkisini incelemektir. Nitel veri toplama tekniklerinden yararlanılan çalışmanın yöntemi betimsel içerik analizidir. Üç bölümden oluşan çalışmanın “XX. Yüzyılın Başlarında Şark Meselesi ve Makedonya Olaylarının Şiddetlenmesi” başlıklı birinci bölümünde Şark Meselesi’nin tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkışı ve Osmanlı İmparatorluğu açısından bir sorun haline gelmesi üzerinde durulmuştur. Bu bölümde ayrıca Şark Meselesi’nin Makedonya’daki ayrılıkçı faaliyetler üzerindeki etkisine değinilmiştir. Çalışmanın “XX. Yüzyılın Başlarında Makedonya ve Selanik’in Yapısı” başlıklı ikinci bölümünde Osmanlı İmparatorluğu’nun diğer bölgelerine göre hızlı bir kapitalistleşme sürecine giren Selanik’in sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapısı incelenerek Osmanlı Hürriyet Cemiyeti’nin kuruluş süreci üzerinde durulmuştur. Bu bölümde Osmanlı Hürriyet Cemiyeti’nin 1907’de merkezi Paris’te bulunan Terakki ve İttihat Cemiyeti ile birleşmesiyle kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin örgütlenme süreci incelenmiştir. Çalışmanın “II. Meşrutiyet’e Gidilen Süreçte İttihat ve Terakki’nin Makedonya’daki Faaliyetleri” başlıklı üçüncü bölümünde ise Osmanlı İmparatorluğu’nun dış politikada karşı karşıya kaldığı sorunların gölgesinde İttihat ve Terakki’nin Makedonya’da gerçekleştirdiği faaliyetlerin II. Meşrutiyet’in ilanı üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında ulaşılan başlıca bulgular şu şekildedir: XX. yüzyılın başlarında Makedonya olayları, dünya siyasetinin değişmeyen gündemlerinden biri haline gelmiştir. Başta bölgedeki ayrılıkçı faaliyetlerin giderek organize bir karakter kazanması olmak üzere; Batılı devletlerin bölgeye yönelik siyasi ve ekonomik politikaları Osmanlı İmparatorluğu’nun bölge üzerindeki nüfuzunun gün geçtikçe azalmasına yol açmıştır. İttihat ve Terakki, imparatorluğun bölge üzerinde azalan nüfuzunun etkisiyle; sivil bürokratların yanı sıra 3. Ordu içerisinde görev yapan genç

¹ Dr, mesutcanakcay@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4375-8228.

II. Meşrutiyet'in İlanında İttihat ve Terakki'nin Makedonya'daki Faaliyetlerinin Etkisi Üzerinde Bir Değerlendirme

subayların desteğini alarak halk tabanını genişletmeyi başarmıştır. İttihat ve Terakki'nin bölgede gerçekleştirdiği faaliyetler II. Meşrutiyet'in ilanında başat bir etkiye sahip olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Şark Meselesi, Makedonya Olayları, Balkan Sorunu, II. Meşrutiyet, İttihat ve Terakki

AN EVALUATION OF THE IMPACT OF THE COMMITTEE OF UNION AND PROGRESS'S ACTIVITIES IN MACEDONIA ON THE PROCLAMATION OF THE SECOND CONSTITUTIONAL MONARCHY

Abstract

This study focuses on the activities of the Committee of Union and Progress in Macedonia in the period leading up to the declaration of the Second Constitutional Monarch. The aim of the study is to examine the impact of the activities of the Unionists in the region on the proclamation of the Constitutional Monarchy in the shadow of the Macedonian events that intensified in the early 20th century. The method of the study, which utilizes qualitative data collection techniques, is descriptive/content analysis. The study consists of three parts. In the first part titled “The Eastern Question and the Escalation of Macedonian Events in the Early 20th Century”, the emergence of the Eastern Question in the historical process and its becoming a problem for the Ottoman Empire are emphasized. This chapter also touches upon the impact of the Eastern Question on the separatist activities in Macedonia. In the second part of the study titled “The Structure of Macedonia and Thessaloniki in the Early Twentieth Century”, the socio-cultural and socio-economic structure of Thessaloniki, which underwent a rapid capitalistization process compared to other regions of the Ottoman Empire, was examined and the establishment process of the Ottoman Freedom Society was focused on. In this section, the organizational process of the Committee of Union and Progress, which was founded in 1907 when the Ottoman Freedom Society merged with the Committee of Progress and Union, headquartered in Paris, is examined. In the third part of the study titled “The Activities of the Committee of Union and Progress in Macedonia in the Process Leading to the Second Constitutional Monarchy”, the impact of the activities of the Committee of Union and Progress in Macedonia on the declaration of the Second Constitutional Monarchy in the shadow of the problems faced by the Ottoman Empire in foreign policy is analyzed. The main findings of the study are as follows: In the early 20th century, Macedonian events became one of the unchanging agendas of world politics. The political and economic policies of the Western states towards the region, especially the increasingly organized character of the separatist activities in the region, led to the decline of the Ottoman Empire's influence over the region day by day. With the effect of the declining influence of the empire on the region, the Committee of Union and Progress succeeded in expanding its popular base by gaining the support of young officers serving in the 3rd Army as well as civilian bureaucrats. The

II. Meşrutiyet'in İlanında İttihat ve Terakki'nin Makedonya'daki Faaliyetlerinin Etkisi Üzerinde Bir Değerlendirme

activities of the Committee of Union and Progress in the region had a major impact on the declaration of the Second Constitutional Monarchy.

Keywords: Eastern Question, Macedonian Events, Balkan Question, Second Constitutional Era, Committee of Union and progress

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu, XX. yüzyılın başlarında ticaret yolları üzerinde stratejik öneme sahip geniş toprakları ile dikkat çeken bir konuma sahipti. İmparatorluk toprakları içerisinde Balkanlar XIX. yüzyılın başından itibaren uluslararası sistem içerisinde sanayileşmiş Batılı devletlerin ayrı bir ilgi alanı haline gelmeye başlamış; bir asır boyunca büyük devletlerin bölgede yayılmalarına olanak sağlayan ideolojik akımlar Tunaya'nın ifadesi ile bölgeyi bir "Babil Kulesi"ne çevirmiştir (Tunaya,1998a:501). Bu durumun ortaya çıkmasında tarihsel süreç içerisinde iki unsur belirleyici olmuştur. Birincisi XIX. yüzyıl boyunca Balkan milletleri üzerinde ayrılıkçı düşünceleri perçinleyen Panslavizm gibi akımların Osmanlı İmparatorluğu'nun kozmopolit yapısı üzerindeki olumsuz tesirlerin yol açtığı ayrılıkçı faaliyetlerdir. İkincisi ise ayrılıkçı faaliyetlerle paralel olarak gelişim gösteren uluslararası devletler sisteminin büyük güçleri olarak atfedebileceğimiz İngiltere, Fransa, Rusya gibi devletlerin bölge üzerinde birbirleriyle çatışan siyasi, ekonomik ve tarihsel çıkarlarıdır. Bu süreçte milliyetçilik akımı tüm Avrupa'da olduğu gibi Balkanlar üzerinde de etkili olmuştur. Balkan halkları ulusçu fikirler temelinde anayasalı devlet idealleri ile imparatorluk otoritesine karşı bilenmeye başlamış ve ayrılıkçı faaliyetlerin ilk kıvılcımları atılmıştır. Toplumsal yaşam içerisinde kültürel birliğin olmaması ayrılıkçı faaliyetleri şiddetlendirirken Balkan halkları yüzyıl boyunca kendi mit ve kahramanlarını yaratarak ulusçuluk fikirlerini kolayca yayma imkânı bulmuştur (Jelavich, 2013:198-199). Rum, Sırp ve Bulgarların ayrılıkçı faaliyetlerinin kısa sürede organize bir yapıya bürünmesinde bu tarihsel arka plan önemli bir yere sahiptir.

Osmanlı İmparatorluğu, 1877-1878 savaşı ile Balkan topraklarını kâğıt üzerinde kaybetmiş; Berlin Antlaşması ile Balkan milletlerinin ulus-devlet statüsü uluslararası bir nitelik kazanmış, imparatorluğun bölge üzerindeki otoritesi ciddi anlamda azalmıştır. Nitekim Sırbistan, Karadağ, Romanya bağımsızlık ideallerine bir adım daha yaklaşmıştır (Karpas, 2006:431;Sander,2015:314-315). Bu gelişmelerin ardından Batılı devletlerin bölge üzerindeki çıkarları gözle görülür duruma gelerek stratejik bir dönüşüme uğramıştır. İngiltere, Berlin Antlaşması'na kadar olan dönemde Osmanlı toprak bütünlüğünü koruma politikasına son vererek

ilk olarak 1878'de Kıbrıs'a ve ardından 1882'de Mısır'a girmiş, Balkanlar'da ise Rusya Çarlığı'na karşı denge politikasını korumakla birlikte ayrılıkçı faaliyetlere destek vermeye başlamıştır (Yetim, 2011:288-290). Bölge üzerinde saldırgan tutumuyla dikkat çeken Rusya ise stratejisini ilk olarak din temelli başlatmasına karşın XIX. yüzyılın sonlarında etnik temelli bir politikaya yönelerek Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Panslavizm'i sürekli canlı tutarak bölgede nüfuz kazanmayı amaçlamıştır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Rusya'nın bu amaçlarına karşı Osmanlı'nın toprak bütünlüğünün korunması politikasını izlemesine rağmen Berlin Antlaşması sonrası bölgeye doğrudan hâkim olma politikasına yönelmiştir. Bilhassa ticaret hacmi ile dikkat çeken Selanik Limanı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun göz diktiği Balkan bölgelerinden birisi olmuştur (Armaoğlu, 2014:519-521). Bu devletlerin dışında Fransa, Almanya ve İtalya'nın Makedonya özelinde bölge üzerinde konjonktürel olarak gelişen çıkarları olduğu görülmektedir. Balkan milletlerinin uluslaşma süreciyle paralel olarak gelişim gösteren Batılı devletlerin çıkar çatışmalarını şiddetlendiren bu gelişmeler "Balkan Sorunu" olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun iç ve dış politikasında önemli bir yere sahip olmuştur. Bununla birlikte Tanzimat ve Islahat Fermanları sonrası devlet nezdinde atılan adımlar Balkan milletlerini imparatorluğa bağlılığını artırmamıştır. Aksine atılan adımlar ayrılıkçı düşünceleri beslemiş ve Batılı devletler tarafından desteklenerek etkin bir baskı aracı olarak Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kullanılmıştır (Yetim, 2011:289). Nitekim XX. yüzyılın başlarında Balkanlar'ın bu karmaşık yapısı içerisinde gerek etnik unsurların ayrılıkçı faaliyetleri gerekse Batılı devletlerin çıkar çatışmasının beslendiği unsur Osmanlı yönetimi karşıtlığına dayanmaktaydı (Tunaya, 1998a:501-502).

1. XX. Yüzyılın Başlarında Şark Meselesi ve Makedonya Olaylarının Şiddetlenmesi

Şark Meselesi ya da Doğu Sorunu Batılı devletlerin Osmanlı İmparatorluğu'nu tarihsel, siyasi ve ekonomik nedenlerle parçalama amaçlarını kapsamaktadır. Şark Meselesi tabiri bu amaçların bir uzantısı olarak Osmanlı idaresi altındaki milletlerin isyanı ve Batılı devlet müdahalesi gibi tarihsel meseleleri muhtevasında barındıran genel bir durumu karşılamaktadır (Küçük,1979:607;Sorel,2017). Bu durum uluslararası sistem içerisinde büyük güçler arasındaki diplomatik çekişmenin bir unsuru haline gelerek Viyana Kongresi (1815)'nde yeni bir sürece girmiştir (Jelavich, 2013:210). Buna göre Osmanlı İmparatorluğu'nun toprakları, XIX. yüzyılın ilk yarısında korunacak, ikinci yarısında Avrupa toprakları; XX. yüzyılda ise tüm toprakları paylaşılacaktır (Yalçın,2015:82). XIX. yüzyıl Şark Meselesi'nin

II. Meşrutiyet'in İlanında İttihat ve Terakki'nin Makedonya'daki Faaliyetlerinin Etkisi Üzerinde Bir Değerlendirme

Batılı devletler tarafından uygulanması açısından dönüm noktası olmuştur. Bilhassa imparatorluğun Balkan toprakları Şark Meselesi'nin önemli bir ayağını oluşturmuş; Batılı devletler bölgenin etnik ve dini yapısını kendi çıkarları açısından yönlendirme politikası izlemiştir. Buna karşın Osmanlı İmparatorluğu bölgeyi elinde tutma politikası izlemiştir (Öke,1982:254-255). Öyle ki Osmanlı İmparatorluğu, Kırım Savaşı'nın ardından imzalanan 1856 tarihli Paris Antlaşması ile Avrupa uluslar topluluğuna dahil olarak toprak bütünlüğüne dair güvence almıştır (Sander,2015:309). Nitekim Şark Meselesi, XX. yüzyılın başlarında Balkanların siyasi atmosferi içerisinde canlılığını korumuştur. Batılı devletlerin aşamalı planının bir uzantısı olarak XIX. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünün korunması politikası terk edilmiştir. Bilhassa İngiltere, bu politikanın terk edilmesinde önde gelen Batılı devlet olmuştur. Bölge, yüzyılın ikinci yarısından itibaren planın ikinci aşamasının uygulama alanı haline gelmiştir. Balkanlar, XX. yüzyılın başlarında başta Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Rusya olmak üzere Batılı güçlerin müdahale adı altında bölgede nüfuz mücadelelerinin gölgesinde etnik grupların ayrılıkçı faaliyetlerine sahne olmuştur.

Makedonya olarak adlandırılan bölge Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinden oluşmaktadır (Tekeli ve İlkin, 2003:7). Makedonya tabiri Berlin Kongresi'nden sonra Balkanlılar tarafından bölgeyi tarif edecek biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda bu vilayetlerin karşılığı olarak “Vilayet-i Selâse” tabiri kullanılmıştır (Armaoğlu,2014:567). XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Makedonya; muhtelif din ve etnik grupların varlığıyla iki milyonu aşan bir nüfusa sahip kozmopolit bir görünüm kazanmıştır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası yapılan Ayastefanos Antlaşması ile bölgenin önemli bir parçası Bulgaristan'a bırakılmışsa da Berlin Antlaşması ile bırakılan yerler yeniden Osmanlı İmparatorluğu'na geçmiştir. Bu tarihten sonra Bulgarlar genel bir ayaklanma ile bu bölgeleri ele geçirme politikasını izlemiştir (Akşin,1980:41). Buna karşın Osmanlı yönetimi bölge için bir genel müfettişlik tesis ederek Hüseyin Hilmi Paşa'yı Rumeli Umumi Müfettişi olarak görevlendirmiştir (Alkan,2015:249). Oysaki Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları ile bölge Batılı devletlerin müdahalesine açık hale gelmiş bulunuyordu.

Rumeli Umumi Müfettişliği'nin tesis edilmesi Balkan ve Avrupa devletlerini memnun etmemiştir. Bölgede yaşanan irili ufaklı şiddet olayları daha büyük ayaklanmaların işareti olmuştur. Nitekim Rusya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, 21 Şubat 1903'te hazırladıkları “Viyana Islahat Programı” ile bölgeye yönelik yeni bir düzenlemeye gidilmesini önermiştir. Buna göre bölgenin

II. Meşrutiyet'in İlanında İttihat ve Terakki'nin Makedonya'daki Faaliyetlerinin Etkisi Üzerinde Bir Değerlendirme

tamamı Avrupalı devletlerin denetiminde olacak, genel af ilan edilecek ve bölge genel bir müfettiş tarafından idare edilecektir (Akşin,1980:41-42). Osmanlı yönetimi başta programa karşı olsa da baskılar sonrasında programı kabul etmiştir. Program bölgedeki şiddet olaylarını gidermemiş aksine daha da şiddetlendirmiştir. 2 Ağustos 1903'te; İç Makedon Devrimci Örgütü (IMRO) tarafından Osmanlı idaresinin Viyana Islahat Programını uygulamadığını gerekçe göstererek çıkarılan İlinden Ayaklanması ile Avrupalı devletlerin bölgeye müdahale etmesi amaçlanmıştır (Danışmend,1972:346-347). Öte yandan Batılı devletler bölgedeki ekonomik ve siyasi nüfuzlarını artırmak amacıyla Mürzsteg Programı'nı gündeme getirmiştir (Akhund,2014:62). Bu program İngiltere'nin 1902'nin Aralık ayında ortaya attığı; Selanik, Kosova ve Manastır vilayetleri ile jandarma örgütüne özerklik verilmesi, mahkemelerin bağımsız olması, Makedonya'ya Hristiyan bir genel valinin atanması önerilerinin hafifletilmiş suretinden ibaretti. Mürzsteg Programı, Rumeli Umumi Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa'nın çalışma grubuna bir Avusturyalı bir de Rus memur tayin edilmesi, jandarma örgütünün yabancı bir general tarafından idare edilmesi gibi düzenlemeleri içermektedir. Osmanlı idaresi bu programı iç işlerine müdahale olarak görüp kabul etmese de ilerleyen süreçte Avrupalı devletlerin genel vali tayini tehdidiyle programı kabul etmiştir (Armaoğlu,2015:574-575). Bununla birlikte Eylül 1907'de Avusturya-Macaristan ve Rusya, Makedonya'nın idaresine yönelik olarak bir Adliye Programı hazırlamıştır. Programa göre Makedonya'nın her vilayetinde bir Müslüman, bir Hristiyan olmak üzere iki adliye müfettişi görev yapacak ve bu müfettişler, harp divanları ve adliye memurlarının denetlenmesi gibi görevleri yerine getirecektir. Osmanlı idaresi bu öneriyi doğrudan iç işlerine müdahale olarak değerlendirerek Mürzsteg Programı uyarınca bölgede ıslahatlar yapılacağını duyurarak reddetmiştir (Akşin, 1980:61). Bölge üzerindeki güç çatışması 1907'nin sonlarından itibaren daha da şiddetlenmiştir. İngiltere 12 Aralık 1907'de büyük devletlere gönderdiği bir nota ile jandarma sayısının 12.000'e çıkarılmasını, seyyar jandarma birliklerinin kurulmasını, yabancı subaylara yaptırım yetkisinin verilmesi gibi bir dizi yeni ıslahat önerilerinde bulunmuştur (Dikici,2010:19-20). İngiltere'nin bölgeye ilişkin önerileri devam etmiş ve 3 Mart 1908'de yeni önerilerde bulunmuştur. İngiltere; bölgede tek bir valinin görevlendirilmesini, vali ve memurların maaşlarının büyük devletler tarafından karşılanmasını, bölgedeki Türk askeri sayısının azaltılmasını önermiştir. İngiltere'nin önerilerine karşılık Rusya, mevcut Rumeli Umumi Müfettişi'nin görevde kalmasından yana tavır sergilemiştir. İngiltere, mevcut müfettişin Osmanlı idaresine danışmadan bütçeyi onaylaması ve memurlara yönelik yetkilerinin genişletilmesi gibi şartları ileri sürerek bu öneriyi kabul etmiştir (Bayur,1991:412-

413). 1908'de Osmanlı İmparatorluğu'nda meşruti idareye geçilmesinin ardından Münzsteg Programı önemini yitirmiş ve gündemden düşmüştür.

Sonuç olarak Makedonya Sorunu, tarihsel süreç içerisinde çeşitli aşamalardan geçerek olgunlaşmıştır. Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları ile başlayıp 1903'e kadar geline süreçte Batılı devletlerin bölgeye yönelik izlediği politikalar giderek şiddetlenmiştir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Selanik Limanı üzerinden Akdeniz'e inme amacını Rusya'nın bölgedeki ayrılıkçı faaliyetleri Osmanlı İmparatorluğu'na karşı kullanma amacı izlemiştir. Bu durum Doğu Avrupa'daki rekabeti artırmıştır (Tekeli ve İlkin,2003:46). Öte yandan Makedonya'daki etnik unsurların ayrılıkçı faaliyetleri Makedonya Sorunu'nu şiddetlendiren unsurlardan biri olmuştur. Sırbistan'ın "Büyük Sırbistan", Bulgaristan'ın "Büyük Bulgaristan" gibi idealleri 1903'te bölgede İlinden Ayaklanması'nın çıkmasına yol açmıştır (Armaoğlu,2015:512-513). İlinden Ayaklanması'ndan 1908'e kadar olan dönem Makedonya Sorunu'nda önemli bir aşama olmuştur. Bilhassa 1908'de Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i işgal etmesiyle birlikte sorun çok taraflı karmaşık bir yapıya evrilmiştir (Mehmet Talat, 2018:19).

2. XX. Yüzyılın Başlarında Makedonya ve Selanik'in Yapısı

XX. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu; Anadolu, Rumeli, Adalar ve Arap yarımadasına kadar uzanan geniş bir coğrafyadan oluşuyordu. Bu coğrafya içerisinde Rumeli ve Adalar, kendine özgü yapısıyla dikkat çekiyordu. Rumeli ve Adalar diğer bölgeler gibi etnik çeşitliliğe sahip olmasına karşın diğer bölgelerden farklı olarak dışa açık stratejik konumları ile ekonomik destinasyon merkezi görünümü kazanmıştır (Çavdar,1991:23). Makedonya, Osmanlı-Türk geleneğinin filizlendiği yer olması açısından önemlidir. Bilhassa Selanik, Asya ve Avrupa'nın kesiştiği stratejik konumu, kozmopolit nüfusu, limanı ve tarihi geçmişiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer kentlerine kıyasla sivil toplum faaliyetlerine açık hoş görülmesi bir yapıya sahip olmuştur (Yıldız,2012:27-46). Bununla birlikte Selanik Limanı gerek konumu gerek Osmanlı ticari faaliyetlerindeki ağırlığı itibarıyla kentin çekiciliğini tamamlayan bir faktör olmuştur. Osmanlı dış ticaret hacminin 1/7'sini oluşturan Selanik Limanı, Rusya, Fransa, Avusturya-Macaristan ve İtalya gibi devletlerin dikkatini çekmiştir (Çavdar,1991,24-25). 1908'de nüfusu 100.000'i aşan kent; Müslüman, Yahudi ve Hristiyan toplulukların bir arada yaşadığı bir görünüm kazanmıştır (İsmailoğlu,2018:20-21;Gücel,2014:19-21). XX. yüzyılın başlarında Fransızca, Ladinoca, Rumca, Türkçe, Bulgarca, Rumence dillerinde yayın yapan gazetelerin varlığı kentin canlı bir basın hayatı olduğunu göstermektedir

II. Meşrutiyet'in İlanında İttihat ve Terakki'nin Makedonya'daki Faaliyetlerinin Etkisi Üzerinde Bir Değerlendirme

(Çavdar,1991:25). Selanik, Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer kentlerine göre kapitalistleşme sürecine daha hızlı girmiştir. Kentin geçirdiği hızlı dönüşüm Ömer Seyfettin'in 1919'da kaleme aldığı "Türbe" adlı hikayesine şu şekilde yansımıştır: *"O ne evler ne binalar ne dükkanlardı... Bütün dünya değişmişti. Selanik artık onun hayalinde kalan yarım asır evvelki Selanik'e hiç benzemiyordu. Hele tramvayları... Aman ya Rabbi, bunlar nasıl şeylerdi? Birtakım arabalar atsız, öküzsüz, canlı gibi, kendi kendilerine koşup gidiyorlardı."* (Ömer Seyfettin,2015:922).

Tekeli ve İlkin'in dikkat çektiği gibi Makedonya ve Selanik'in kapitalizme açılma süreci bölgenin yönetim ve denetim işlevlerinde dönüşüme yol açmıştır. Bölgenin kozmopolit yapısı içerisinde ekonomik faaliyetlerin giderek büyümesi sosyo-ekonomik canlılığı artırırken kamu ve özel bürokrasi büyümüştür. Bölgenin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapısı yeni ihtiyaç ve talepler doğrultusunda yeni eğitim kurumlarını ortaya çıkarmıştır. Nitekim bu eğitim kurumları klasik Osmanlı eğitim kurumlarından ayrı bir şekilde gelişim göstermiştir. Örneğin Selanik'te modern anlamda eğitim veren ilk okullar, Yahudi cemaatlerin girişimleriyle kurulan Moise Allatini ve Juda Nehama Modino'dur. Balkan milliyetçiliklerinin bir parçası olarak kurulan ilk okul ise 1950'de açılan Rum Kız Okulu'dur. 1875'te Yunan Kültürünü Yayma Kurumu yetiştirdiği öğretmenleri Selanik ve Makedonya'daki okulların başına getirmeye başlamıştır. Ayrıca kentte çok sayıda Fransız, Amerikan, Bulgar ve Yunan okulları kurulmuştur. Mithat Paşa'nın Selanik valiliği sırasında bölgede modern anlamda eğitim veren özel okullar açılmaya başlamıştır. Bunların yanı sıra 1907'de hukuk mektebi ve polis okulu kurulmuştur (Tekeli ve İlkin, 2003:30-32).

Selanik XX. yüzyılın başlarında çok kültürlü bir yapısı içerisinde canlı bir eğitim ve kültür merkezi haline gelmiştir. Kentin artan ihtiyaç ve talepleri yeni modern eğitim kurumlarının ortaya çıkmasına yol açarken bu kurumlara öncülük edenler "gayrimüslimler" olmuştur. Bu durumun arka planında XIX. yüzyılın Balkan milliyetçi lider ve düşünürlerinin etkisinde oldukları liberalizm ve milliyetçilik akımları yer almaktadır. Fransız İhtilali'nin etkisindeki Balkan düşünür ve yazarları "doğal haklar" teorisinin bir gereği olarak bireylerin doğuştan gelen hakları olduğunu ve devletlerin bireylere müdahale edemeyeceği düşüncesini kendi etnik toplulukları içerisinde sürekli olarak yaymıştır. Nihayetinde "devrimci milliyetçilik" düşüncesi; öğrenciler, akademisyenler, yazar ve düşünürleri etkisi altına alarak Balkan milletlerine tâbi oldukları imparatorluklardan ayrılarak anayasalı ulus devlet kurma düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Sonuç olarak taşkınlık düzeyinde başlayan milliyetçi grupların eylemleri XX. yüzyıla gelindiğinde geniş çaplı ayaklanmaları organize edebilecek örgütlü bir karakter kazanmıştır (Jelavich, 2013:196-198).

II. Meşrutiyet'in İlanında İttihat ve Terakki'nin Makedonya'daki Faaliyetlerinin Etkisi Üzerinde Bir Değerlendirme

Balkan milliyetçiliklerinin Makedonya'daki etkisi sosyo-kültürel yaşayış üzerinde de etkili olmuştur. Batılı tarzda eğitim veren kurumlarda öğrenim gören gayrimüslimler Makedonya'nın muhtelif yerlerinde öğretmen, çevirmen, memur vb. meslekleri icra ederken taşıdıkları düşünceleri tâbi oldukları topluluklara aşılama uğraşı içerisinde olmuştur. Bu durum bölgeye ilişkin gözlemlerde bulunan birçok Türk'ün dikkatini çekmiştir. Örneğin Kazım Karabekir, anılarında bölgedeki Türkler ve diğer etnik gruplar arasındaki sosyo-kültürel yaşayış ve milliyetçi düşünce konusundaki farklılıklara dair şu tespitlerde bulunmuştur:

“Dağlar arasındaki üçra köylerde bile gayr-i Türklerin mektepleri genç, dinç ve çoğu mensup olduğu ırkın ordusunda ihtiyat zabiti olan malumatlı muallimler elinde bulunduğundan çocukların beden, fikir ve ruh terbiyelerine çok ehemmiyet veriyorlar. Köylerde ve Manastır'ın içinde muhtelif ırkların mekteplerini gördüm ve bizimkilerle mukayeseler yaptım. Aradaki fark insanın yüreğini sızlatıyor. Halka gelince, bir taraftan Amerika'ya ve Mısır'a gidip kafa ve kesece zengin dönenlerin ve bir taraftan da dünyayı ahiretten daha iyi öğrenmiş ve milli duyguları haddinden aşkın bir hale gelmiş bulunan papazların bir düziye vaaz ve nasihatleriyle Türklerden çok ileri bir durumdadırlar. Bizimkiler ise her bakımdan acınacak bir halde. Daha vatan ve millet kelimelerini telaffuz bile bir cürüm. İdari ve çeteler teşkilatı yıllardan beri yapılmış ve her gün biraz daha kuvvet bulduğundan bu hal de onlara çok kudret ve güven veriyor. Her ırkın arkasında günün birinde buraları istilaya hazır olan ve günden güne kuvvet bulan Avrupa benzeri orduları da var. Bu orduları idare edecek olan hükümetleri Livre Jaune, Affaire Macedoine (Sarı Kitap, Makedonya İşleri) adlı muntazam numara sırasıyla çıkan ve her dile tercüme olan kitaplardan, ayrıca kendi diplomatik heyetlerinden ve çete teşkilatından aldıkları raporlarla vaziyete hâkim oldukları halde bizim ilgili makamlar ancak resmi raporları okuyabiliyorlar. Avrupa'da çıkan bu kabil eserler evrak-ı muzır!..” (Karabekir, 2011:145-146).

Balkan milliyetçiliklerine yönelik benzer bir tespit Yusuf Akçura tarafından yapılmıştır. Seniçe'de başından geçen olaylara dair gözlemlerde bulunan Akçura, milliyetçi Sırp gençlerin halkına hizmet etme idealiyle zor şartlar altında öğretmenlik yapmalarından derinden etkilenmiştir:

“(...) İçlerinden bilahare karı koca olduklarını anladığım bir muallime ile bir muallim en ziyade nazar-ı dikkatimi celb etti. Bu genç köy hocasıyla karısı, pek iyi Rusça ve Fransızca konuşuyorlardı. Her sözlerinde ciddi ve geniş bir malumat sahibi oldukları anlaşılıyordu. Hocadan sordum:

II. Meşrutiyet'in İlanında İttihat ve Terakki'nin Makedonya'daki Faaliyetlerinin Etkisi Üzerinde Bir Değerlendirme

- Nerede okudunuz?

- Evvela Belgrad'da dârümuallimini ikmal ettim; sonra Haydelberg'de felsefe şubesini bitirdim.

- Muhterem zevceniz?

- O yalnız Belgrad dârümuallimatını ikmal etti; fakat sonradan ben onun da Fransızca, Almanca ve pedagojide terakkisine elimden geldiğince çalıştım. Zaten vakit pek müsait; ortalığı kış basınca biz köyün mektebinde karla mahsur kalırız. Beş, altı ay dünya ile münasebetimiz kesilir. Yollarımızın halini elbette gördünüz, yarın bile onlardan geçebilmek bir kahramanlıktır; kışın kahramanlar bile geçemez. Ne Sırbistan hududuna yetişmek ne de Senice'ye gelebilmek asla mümkün olamaz.

Pek şaşılacak bir şey değil mi? Bu Sırp muallim Avrupa'nın en büyük dârülfünunlarından birisini ikmal etmiş, şahadetname almış, sonra kışın beş- altı ay civar köye bile gidilemeyecek kadar dünyadan ayrı, medeniyetten mahrum ücra bir köye gitmiş, dârümuallimat şahadetnameli genç karısı ile, mekteb-i ibtidaiyesi hocalığı eyliyor! Bazısı yalnız mekteb-i ibtidaiyesi hocalığı değil bütün köyün belki bütün o civarın da hocalığını ediyor... O yalnız yedi sekiz yaşındaki köylü çocuklara alfabe öğretmiyor, bütün köye, belki bütün o ahalie adam olmayı, usullü çalışmayı, servet kazanmayı ve Sırplaşmayı öğretiyor, İşte asıl halka doğru gitmek böyle olur..." (Akçura, 1329:237-238).

Balkanlardaki sosyo-kültürel farklılığın yol açtığı sorunlar II. Meşrutiyet ertesinde Osmanlı entelektüellerinin dikkatlerini bölgeye yöneltmesine yol açacaktır. Daha sonraları Türkçülük cereyanının etkisine girecek olan Osmanlı entelektüelleri Selanik'te Genç Kalemler ve Yeni Felsefe Mecmuası gibi dergiler çıkararak halkın bilinçlendirilmesi için uğraş verecektir. Nitekim Makedonya ve Selanik'in İttihatçıların örgütlendiği ve Balkanlarda yayıldığı bir merkez haline gelmesi tesadüf değildir. Akşin'in ifade ettiği gibi "mekteplilik" Jön Türk ideolojisini belirleyen en önemli unsurdur. Mekteplilik, Jön Türklerin liberalizm ve milliyetçilik akımlarından etkilendikleri hukuk mektebi gibi eğitim kurumlarını İttihatçıların iletişim halinde oldukları birimler haline getirmiştir (Akşin, 1980:116). Bununla birlikte Selanik'in çok kültürlü yapısı Jön Türk Hareketi'nin ideolojik temellerinin oluşmasında, örgütlenmede ve yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Tekeli ve İlkin'e göre II. Meşrutiyet'in ilanına gidilen süreçte Jön Türk Hareketi'nin dayandığı sınıfların talepleri bir burjuva ihtilalinin başlangıcıydı. Zira Osmanlı İmparatorluğu'nun kapitalizme açılma süreci içerisinde Selanik'te filizlenen burjuvazi İstanbul'daki baskıcı yönetime karşı bir başkaldırı anlamı taşıyordu (Tekeli ve İlkin, 2003:5-6).

2.1. Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin Kuruluşu

II. Meşrutiyet'in İlanında İttihat ve Terakki'nin Makedonya'daki Faaliyetlerinin Etkisi Üzerinde Bir Değerlendirme

XX. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu, siyasi ve ekonomik açıdan oldukça çalkantılı bir dönemden geçiyordu. Sultan 2. Abdülhamid'in istibdat yönetimi merkezi otoriteyi güçlendirirken mali ve ekonomik sorunların derinleşmesine engel olamamıştır. Bu sorunlar dış borçların artmasına yol açarken imparatorluğun ekonomik bağımsızlığı ciddi tehditlerle karşı karşıya kalmıştır. Ekonomik sorunlarla paralel olarak imparatorluğun çok uluslu yapısı içerisinde bilhassa Balkanlar ve Ortadoğu'da milliyetçilik hareketleri kendisini derinden hissettirmiştir. İmparatorluğun içinde bulunduğu şartlar Batılı devletlerin müdahaleci politikalarıyla daha da zorlaşmıştır. Bu ortam içerisinde 2. Abdülhamid yönetimine karşı imparatorluk içinde ve dışında meşrutiyet yanlısı düşünceye sahip muhalefet filizlenmeye başlamıştır. Bu anlamda ortaya çıkan muhalefet en genel ifade ile üç grupta toplanmıştır. Bunlardan ilki imparatorluk içinde yükseköğretim kurumlarında eğitim gören öğrencilerden meydana gelen gruptu. İkinci grup, ordu içerisinde bilhassa yönetime karşı hoşnutsuzluk içinde olan genç subaylardan oluşuyordu. Üçüncü grupta ise imparatorluk dışında Paris ve Kahire gibi kentlerde bir araya gelen aydınlar yer alıyordu (Berkes,2003:389-390). Bu aydınlar, *"Bu devlet nasıl kurtarılabilir?"* sorusuna cevap ararken imparatorluğun siyasi ve toplumsal dönüşümü için anayasalı parlamenter yönetime geçilmesi gerektiğine inanıyordu.

Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, imparatorluğun oldukça çalkantılı dönemlerinde Selanik gibi kültürel çeşitliliğe ev sahipliği yapan bir kentte filizlenmiştir. Bu anlamda Balkanlar'daki ayrılıkçı hareketler ve büyük devletlerin bölge üzerindeki emelleri imparatorluğun bölgedeki otoritesini sarsan etkilerde bulunmuştur. Sultan 2. Abdülhamid'in istibdat yönetimi meşrutiyete geçişi zorlaştırırken; mali ve ekonomik sorunların gölgesinde Jön Türk muhalefeti şiddet kazanmıştır. Bu şartlar içinde Selanik gerek kozmopolit yapısı gerek stratejik konumuyla milliyetçi isyanların ve Jön Türk muhalefetine merkezi haline gelmiştir. Bilhassa kentin entelektüel faaliyetlere açıklığı 2. Abdülhamid karşıtı muhalefetin örgütlenmesine uygun bir zemin meydana getirmiştir. Balkanlar'da cereyan eden milliyetçi hareketlerin paralelinde Batı'dan gelen aydınlanma düşüncesinin sivil ve askeri bürokrasi üzerindeki etkisi 2. Abdülhamid'in istibdat yönetiminin yerine anayasalı parlamenter demokrasinin getirilmesi düşüncesine örgütlü bir karakter kazandırmıştır.

Makedonya'nın XX. yüzyılın başlarındaki sosyo-politik ortamı içerisinde varlığını sürdüren sivil bürokrat ve askerler bölgedeki etnik grupların taşkınlık, ayaklanma ve çetecilik faaliyetlerine tanık oluyordu. Ayrılıkçı amaçlarla örgütlenen bu grupların eylemleri milliyetçi düşünce konusunda bölgedeki Türkleri etkilerken bir grup subay

II. Meşrutiyet'in İlanında İttihat ve Terakki'nin Makedonya'daki Faaliyetlerinin Etkisi Üzerinde Bir Değerlendirme

ve bürokrat Osmanlı yönetiminin bölgeye yönelik konjonktürel olarak değişen politikalarına karşı alternatif bir bakış açısına sahipti. 1903'te patlak veren İinden Ayaklanması sonrasında değişen şartlar bölgedeki Türk bürokrat ve subayların muhalif bir hareket olarak örgütlenmesi için uygun bir ortam meydana getirmiştir (Tekeli ve İlkin,2003:50-51). Osmanlı Hürriyet Cemiyeti bu ortam içerisinde 1906'da Selanik'te bir araya gelen bir grup sivil bürokrat ve subayın gizlilik içerisinde gerçekleştirdiği bir toplantının sonunda teşkil edilmiştir. Mithat Şükrü (Bleda)'nın anılarında "Beş Çınar Bahçesi" olarak tarif ettiği yerde toplantıya katılan cemiyetin kurucu isimlerinden bazıları şu şekildedir: Mithat Şükrü, Selanik Posta ve Telgraf Tahriratı Kalemi Başkatibi Talat Bey, Selanik Askeri Rüstiyesinde Fransızca öğretmenliği yapan Naki (Yücekök) Bey, Yüzbaşı Ömer Naci Bey, Kazım Nami (Duru), Mülazım İsmail Canbolat, Bursalı Tahir, ileride İzmir Valisi olarak görev yapacak olan Rahmi Bey, Edip Servet (Tör), Hakkı Baha (Bleda,1979:21).

Cemiyet kurulduktan sonra ileride Merkez-i Umumi'yi oluşturacak olan Heyet-i Aliye teşkil edilmiştir. Talat ve Rahmi Beyler ile İsmail Canbolat'tan oluşan Heyet-i Aliye cemiyetin en üst karar organı niteliğine sahiptir (Akşin, 2009:105-106;Çavdar,1991:25-26). Cemiyetin örgütlenmesinde "gizlilik" prensibi esas tutulmuştur. İtalyan Carbonari teşkilatının esinlenilerek "hücre" biçiminde örgütlenilmiştir (Tekeli ve İlkin,2003:51). Buna göre cemiyete üye olmaya aday kimseler yalnızca kendilerine rehberlik eden kişiyi ve iki cemiyet üyesini tanıyabiliyordu. Üye adaylarının cemiyetin diğer üyeleri ile temas kurması söz konusu değildi. Cemiyete kabul edilen kimse gözleri bağlı bir şekilde bir süre dolaştırıldıktan sonra yemin edeceği yere götürülerek üzerinde Kur'an ve tabancanın bulunduğu masanın karşısında Kur'an'a el basarak yemin ediyordu. Cemiyete üye olan kimse için geri dönüş bulunmuyordu. Masadaki silahın anlamı üyenin yeminini tutmaz ve sözünden dönerse kafasına kurşun sıkılacağı mesajını içeriyordu (Bleda,1979:21-22).

Cemiyet örgütlendikten kısa bir süre sonra 3. Ordu içerisinde Osmanlı yönetimine karşı öfke duyan mektepli subayların ilgi gösterdiği gizli bir muhalif teşkilat haline geldi. Bilhassa Manastır, Bursalı Tahir, Binbaşı Süleyman Askeri, Teğmen Atıf gibi cemiyet üyelerinin öncülüğünde bir merkez oldu. Benzer şekilde Resne'de Kolağası Niyazi, Ohri'de Kolağası Eyüp Sabri, Üsküp'te Yarbay Galip, Gevgili'de Ömer Fevzi (Mardin)'nin öncülüğünde faaliyet alanını genişleten cemiyet, 2. Ordu'da da etkili olmaya başlamıştır (Akşin,2009:108-109;Zürcher,2000:134-135). Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin örgütlenmesinde iki unsurun öne çıktığını görülmektedir. Bunlardan ilki cemiyetin "komitacılık" yapısıdır. Tunaya'nın dikkat çektiği gibi

II. Meşrutiyet'in İlanında İttihat ve Terakki'nin Makedonya'daki Faaliyetlerinin Etkisi Üzerinde Bir Değerlendirme

İttihat ve Terakki Hareketi her zaman bir komita, İttihatçılar da her zaman komitacı olarak kabul edilmiştir. Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin örgütlenme biçiminde Balkanlarda cereyan eden muhalif hareketlerin yansımaları tezahür etmiştir. Bir anlamda Niyazi Bey'in dağa çıkması Makedonya'daki çetecilik faaliyetlerinin bir devamı niteliğindedir (Tunaya,1998a:424-425). Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin örgütlenmesinde öne çıkan ikinci unsur mason locaları ve İslami tarikatların hareket üzerindeki etkisidir. Bu anlamda Rizorto ve Veritos locaları cemiyetin Makedonya'da gelişmesinde rol oynayan Mason localarıdır. Talat Bey, Mithat Şükrü (Bleda) ve Kazım Nami (Duru) üye olduğu Rizorto locasının üstad-ı azamı ileride Sultan 2. Abdülhamid'in tahtan indirildiğini bildirecek heyette yer alan Emanuel Karasu'dur (Tekeli ve İlkin,2003:52-53). Mason localarının XX. yüzyılın karmaşık Balkan coğrafyasında gizlilik içerisinde rahat bir çalışma ortamına sahip olması Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin teşkilatlanmasında ve yayılmasında önemli bir etkide bulunmuştur. Benzer şekilde Osmanlı Hürriyet Cemiyeti yayılma sürecinde Mevlevilik, Bektaşilik ve Melamilik gibi İslami tarikatların sosyal ağlarından yararlanmıştır. Tarikat üyeleri arasındaki dayanışma bağı cemiyetin toplumsal destek kazanmasında önemli bir dinamik olmuştur (Tunaya, 1998a:425).

Osmanlı Hürriyet Cemiyeti bir yandan çalışmalarını gizlilik içerisinde yürütürken diğer yandan faaliyet alanını genişletmenin uğraşı içerisinde olmuştur. Bu doğrultuda 1907'de Bahaddin Şakir ve Dr. Nazım Beylerin aracılığıyla Paris'teki Ahmet Rıza Bey'in liderliğini yürüttüğü Terakki ve İttihat Cemiyeti ile temas kurulmuştur. Meşrutiyetin ilanına kısa bir süre kala Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti çatısı altında iki cemiyet birleşmiştir (Çavdar,1991:27-28). Bu birleşmenin ardından imparatorluk sınırları içerisindeki diğer muhalif örgütlenmeler İttihat ve Terakki Hareketi'ne katılmaya başlamıştır. XX. yüzyılın Jön Türkleri 1908'e kısa bir süre kala Sultan 2. Abdülhamid'in tahtan indirilmesi ve meşrutiyetin ilan edilmesi gibi ortak bir hedefin etrafında birlik olmayı başarmıştır (Karpaz,2010:100-101). Sonuç olarak 1908'e doğru Selanik çevresinde gelişerek örgütlenen hareket Makedonya ve Balkanlarda nüfuzunu artırmış, dış ilişkilerini geliştirmiş, Sultan'ın istihbarat ağına karşı alternatif bir haber alma örgütü oluşturmuş ve meşrutiyetin ilanı gibi genel bir hedef için mücadeleyi hızlandırmıştır (Tekeli ve İlkin,2003:55).

2.2. İttihat ve Terakki'nin 3. Ordu Üzerindeki Etkisi

Bir yabancı gözlemci Osmanlı İmparatorluğu'nda ordunun XX. yüzyılın başlarındaki görüntüsünü düzensizlik ve disiplinsizlikle tasvir etmektedir. İmparatorluğun en çalkantılı dönemlerinde orduda yaşanan nepotizm, rüşvet ve

II. Meşrutiyet'in İlanında İttihat ve Terakki'nin Makedonya'daki Faaliyetlerinin Etkisi Üzerinde Bir Değerlendirme

yolsuzluklar emir-komuta zincirinde tahribatlara yol açmıştır. İmparatorluk genelindeki birliklerde maaş ödemelerinde yaşanan sorunlara ağır ve uzun çalışma koşullarının eklenmesiyle birlikten firar olayları, üstlere karşı itaatsizlik, görevlerin aksaması gibi sorunlar olağan bir durum halini almıştır (Petrosyan, 1974:233).

II. Meşrutiyet'e gidilen süreçte 3. Ordu'nun ayrı bir yeri olmuştur. Selanik'te konumlanan 3. Ordu'da baş gösteren rahatsızlıklar İttihat ve Terakki tarafından iyi bir şekilde yönetilmiş, sivil bürokratların yanı sıra orduda görevli genç subaylar harekete kazandırılmıştır. Bu kazanımın arkasında Osmanlı idari sistemi içerisinde askeri alandaki liyakat unsurunun ciddi anlamda tahrip olması yer almaktadır. İstanbul'da konumlanan 1. Ordu personelleri diğer ordu personellerine kıyasla 2. Abdülhamid'e yakın kişiler olması nedeniyle kolayca terfi alırken diğer ordu personelleri açısından bu kolaylık mümkün olduğu kadar esnetilmiştir (Kansu,1995:118-119). Benzer şekilde 1908'den hemen önce 3. Ordu subaylarının maaşlarını iki-üç ayda bir alması subayların rahatsızlık duyduğu konuların başında gelmiştir. Bilhassa Osmanlı subayları ağır şartlar altında bölgedeki çetecilik faaliyetlerine karşı dağlarda mücadele ederken Batılı devletlerin jandarma subaylarının refah içerisinde yaşaması bu rahatsızlığı daha da perçinlemiştir (Karabekir, 2011:146). Ayrıca 2. Abdülhamid'in direktifleriyle orduda plastik mermiyle talim yapılması orduda gelenek dışı görüntüler oluşturmaları açısından asker içerisinde tepkiye yol açmıştır (Akşin,1980:63). Benzer şekilde Osmanlı donanmasının Haliç'te bekletilmesi ve gemilerde bazı askerlerin sebze-meyve yetiştirdiğine yönelik söylentiler ayrı bir rahatsızlık unsuru haline gelmiştir (Ramsour,2001:146). Kazım Karabekir, 1900'lerin başlarında 3. Ordu'nun içerisinde bulunduğu duruma dair gözlemlerini şu şekilde aktarmıştır:

“Ordu günden güne askerliğini kaybediyor. Teçhizatı yok gibi. Süvari alayları hâlâ siyah barutlu mermi atan tek ateşli Martin tüfekleriyle mücehhez!.. Alaylardan yukarı kumandanlar ihtiyar veya cahil ve beceriksiz insanlar. Ordu tam manasıyla ancak bir ihtilale mâni olabilecek bir kudrette, yani jandarma! Sevkülceyşî hareketleri idare edecek kumandanlar da yok, vasıta da yok. Hatta birkaç meydan muharebesini idare edecek cephane dahi. Fakat Saray-ı Hümayûn bu halleri anlayacak bir kabiliyette değil. O hakikati öğrenmeye de yanaşmıyor ve keyfinin kaçırılmasına karşı hemen şahlanıyor. Bâbîâlî'den ve erkân-ı harbiye-i umumiyyeden gelen emirler yürekler acısı! Mesela bir emir gelir: Hudutlardan zinhar tek bir komiteci dahi geçirilmemelidir! Şu kadar gün zarfında memleketimizde komite kalmamalıdır! Daha ne cahilane herzeler!.. Mektepten çıkar çıkmaz damatlığa koşanlar veya mahdum beyler, Bâbîâlî gibi erkân-ı harbiye-i umumiyyeyi de dolduruyor. Ordularda güneş ve ateş altında veyahut

II. Meşrutiyet'in İlanında İttihat ve Terakki'nin Makedonya'daki Faaliyetlerinin Etkisi Üzerinde Bir Değerlendirme

buzlu ovalarda, dağlarda türlü mahrumiyetler içinde didişen arkadaşlarından birkaçar rütbe ilerilere gidiyorlar. Orduyu, halkı, memleket arızalarını asla tanımadıklarından bir nevi mabeyn şaklabanlığı yapıyorlar. Cahil padişahın keyfi idaresine kuvvet veriyorlar ve milleti avutup uyutuyorlar” (Karabekir, 2011:146).

Türk subaylarının karşı karşıya kaldığı zorlu şartlarda bölgede tanık oldukları milliyetçi hareketler İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı sempati duymalarına yol açmıştır. Bilhassa 1903'te patlak veren İlinden Ayaklanması, Türk subaylar açısından bir dönüm noktası olmuştur. Milliyetçi duygularla harekete geçen çetelerin mücadelesi Türk subaylarını milliyetçi düşünce konusunda derinden etkilemiştir (Tekeli ve İlkin,2003:47). Bununla birlikte Osmanlı yönetiminin bölgeye yönelik yürüttüğü dış politikanın başarısız olması ve Batılı güçlerin bölgede artan nüfuzu İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 3. Ordu subaylarını harekete kazandırmasını kolaylaştırmıştır (Jelavich,2009:87). İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 3. Ordu subayları üzerinde artan etkisi orduda görevli erlerin bilinçsiz bir şekilde ihtilale hazırlanmasına yol açmıştır. Sultanın kötü niyetli kişilerin etkisi altında bulunduğu, imparatorluğun eski günlerine dönebilmesi için bu kişilerin Sultanın etrafından uzaklaştırılması gerektiği düşüncesi aşıl原因an erler meşrutiyet yönetimine geçilmesinde bir sakınca görmemiştir (Ramsour, 2001:149). Sonuç olarak II. Meşrutiyet'e gidilen süreçte 3. Ordu subaylarının Osmanlı yönetimine karşı artan tepkisi İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından iyi yönetilerek sivil- askeri bürokrasinin desteği alınmıştır.

3. II. Meşrutiyet'e Gidilen Süreçte İttihat ve Terakki'nin Makedonya'daki Faaliyetleri

1908'in başlarında Makedonya'da muhtelif çeteler arasında çatışmaların başlamasıyla birlikte İttihat ve Terakki'nin Manastır şubesi 3. Ordu'daki İttihatçı subayların desteğini alarak halk tabanını genişletmeye başlamıştır. Mayıs ayına gelindiğinde İttihat ve Terakki, İngiltere'nin Makedonya'ya yönelik yeni bir program hazırlığı içerisinde olduğu haberini almıştır. Bu habere göre İngiltere, Makedonya'daki ıslahat programlarının başarısız olduğunu gerekçe göstererek koalisyondan çekilecek ve Rusya ile birlikte Makedonya'yı mevcut çetelerden temizleyerek bölge için yeni bir plan geliştirecektir. İttihat ve Terakki, bu haberi imparatorluk topraklarına yönelik bir tehdit olarak yorumlamış ve bölgede İttihat ve Terakki dışında herhangi bir organizasyonun barış tesis edemeyeceğini işaret eden bir bildiri hazırlayarak Avrupa devletlerinin konsolosluklarına göndermiştir (Ahmet Niyazi,1975:64). 10 Haziran'da İngiltere Kralı VII. Edward ve Rus Çarı II.

II. Meşrutiyet'in İlanında İttihat ve Terakki'nin Makedonya'daki Faaliyetlerinin Etkisi Üzerinde Bir Değerlendirme

Nikolay'ın Reval'de bir araya gelerek Makedonya ıslahatlarının durumunu da kapsayan bir görüşme gerçekleştirmiştir (Alkan,2008a:48-52;Kansu,1995:117). Bu görüşme en genel ifade ile İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde bomba etkisi yaratarak bölgedeki huzursuzluğu artırmıştır. Olayların giderek şiddetlenmesi ile İttihat ve Terakki eylemlerini artırarak Osmanlı yönetimini yıldırma politikası izlemiştir. Selanik Merkez Komutanı Nazım Bey'e düzenlenen suikast girişimi bu durumun bir sonucudur. Nazım Bey, İttihat ve Terakki'nin önemli isimlerinden Enver Bey'in eniştesidir. İttihat ve Terakki tarafından jurnalcilikle suçlanan Nazım Bey, suikasttan yaralı olarak kurtulmuştur (Ahmet Niyazi,1975:48-51;Kuran, 2000:307-308).

Bu ortam içerisinde haziran ayı sonlarında Resne'de Kolağası Niyazi Bey, meşrutiyetin ilanı için dağa çıkma fikrini ortaya atmıştır. 3 Temmuz'da cuma namazının ardından üç subay ve yüz altmış kadar fedaiyi arkasına alan Niyazi Bey dağa çıkarak isyan ateşini yakmıştır. Niyazi Bey; Yıldız Sarayı Başkâtipliği, Rumeli Genel Müfettişliği ve Manastır Valiliğine çektiği telgraf ile meşrutiyetin ilan edilmesini ve anayasanın yürürlüğe konmasını istemiştir (Ahmet Niyazi, 1975:95). Niyazi Bey'in isyan sırasında halk ile gerçekleştirdiği görüşmelerde "Osmanlılık" söylemi ile din ayrımı yapmaksızın fikirlerini dile getirmesi bölge haklı üzerinde olumlu bir etkide bulunmuştur (Kuran, 2000:307-308). Bu olaydan kısa bir süre sonra Eyüp Sabri Bey, Ohri Milli Taburu ile birlikte Manastır'a gelerek mektepli subaylarla arası iyi olmayan, alaylı olarak kariyer sahibi olan Ferik Şemsi Paşa'yı dağa çıkanları cezalandırması için görevlendirmiştir. Şemsi Paşa, İttihatçı karşıtı gönüllü Arnavutlardan bir grup kurarak isyanı bastırmayı amaçlamıştır. Nitekim Şemsi Paşa, Manastır'da bir postaneden çıkarken Atıf Bey tarafından vurularak öldürülmüştür (Karabekir,2011:190;Mustafa Ragıp, 2007). Şemsi Paşa'nın ölümünün ardından isyan Manastır'da giderek yayılmaya başlamıştır. Öyle ki Manastır Valisi Hıfzı Paşa, meşrutiyet yanlılarına karşı gelmenin gereksiz olduğunu belirterek Yıldız Sarayı'na meşrutiyetin ilan edilmesini içeren bir yazı gönderdiği sırada Gribava, Elesma, Kizano gibi yerlerde isyan başlamıştır (Ahmet Niyazi,1975:186-187). Bilhassa Arnavutların Kosova'ya bağlı Firzovik'te gerçekleştirdiği toplantıda meşrutiyeti geri getirmek için ant içmeleri İttihat ve Terakki'nin halk desteğini arkasına almasında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Öte yandan Avusturya-Alman Demiryolları Okulu'nun Sarayıçi Köyü'ne yapacağı seyahat Arnavutlar arasında Avusturya-Macaristan'ın Arnavut topraklarına gireceği söylentisinin çıkmasıyla birlikte infial etkisi yaratmıştır (Ahmad,2010:26). Protestoların giderek şiddetlenmesi üzerine demiryolu okulu geziyi gerçekleştirmekten vazgeçerken bölge halkı Osmanlı yönetimine karşı açıkça tavır

II. Meşrutiyet'in İlanında İttihat ve Terakki'nin Makedonya'daki Faaliyetlerinin Etkisi Üzerinde Bir Değerlendirme

almıştır. İttihat ve Terakki'nin Kosova Şubesi Firzovik olaylarını iyi bir şekilde yönetmiştir. Kosova Valisi Kazım Paşa'nın olayları bastırması için Miralay Galip Bey'i görevlendirmesi olayları İttihatçıların lehine çevirmiştir. İttihatçı olan Galip Bey, Arnavutlarla yaptığı görüşmelerde ılımlı bir dil kullanarak Priştine Müftüsü Salih Bey ve Hacı Şaban Bey gibi Arnavutlar arasında nüfuz sahibi kanaat önderlerini harekete kazandırmıştır (Ahmad,2010:26-28; Alkan,2008b:44-50).

İttihat ve Terakki, 21-22 Temmuz'da Selanik'te toplanmıştır. Toplantıda tüm bölgelerde Yıldız Sarayı'na anayasanın yürürlüğe konması ve meşrutiyetin ilan edilmesini içeren telgraflar çekilmesi ve kentlere meşrutiyetin ilanını içeren bildiriler asılması kararlaştırılmıştır (Çavdar,1991:33). Bu toplantı sonrasında Selanik, Serez, İştîp ve Priştine gibi yerlerde Yıldız Sarayı'na telgraflar çekilmeye başlanmıştır. Telgraflarda eğer istekleri yerine getirilmezse 3. Ordu'nun Yıldız Sarayı'na yürüyeceği dile getirilerek Osmanlı yönetimine göz dağı verilmiştir (Tunaya, 1998b:16). Bu ortam içerisinde Şemsi Paşa'nın yerine görevlendirilen Müşir Tatar Osman Paşa, Niyazi ve Eyüp Sabri Bey'in adamları tarafından dağa kaldırılmıştır (Ahmet Niyazi,1975:200). Bu olay Yıldız Sarayı'nda şok etkisi yaratırken, İttihat ve Terakki eylemlerine ara vermemiş, Manastır merkezli olmak üzere meşrutiyeti tek taraflı olarak ilan etmiştir. Manastır'ın ardından Preşova ve Selanik'te de meşrutiyet ilan edilmiştir (Çavdar, 1991:33-34).

22 Temmuz'da İstanbul'da bir hükümet değişikliği yaşanmıştır. Ferit Paşa'nın yerine Sait Paşa Sadrazamlığa, Rıza Paşa'nın yerine de Ömer Rüştü Paşa Harbiye Nazırlığına getirilmiştir. Heyet-i Vükelâ, 23 Temmuz'u 24 Temmuz'a bağlayan gece Sultan 2. Abdülhamid'in meşrutiyeti ilan ettiğini duyurmuştur (Tunaya, 1998:19-20;Ahmad,2010:29). 24 Temmuz sabahı Selanik halkı 101 pare top atışıyla uyanmıştır. Selanik 10 Temmuz Meydanı'nda toplanan halk; eşitlik, özgürlük, adalet, kardeşlik sloganları atmıştır (Ahmet Niyazi, 1975:234-235). İstanbul'da da benzer görüntüler yaşanmıştır. Meşrutiyet yanlısı kitleler sevinç gösterileri ile hürriyetin ilanını kutlamıştır. İstanbul'da meşrutiyetin ilan edildiğine dair bir resmi tebligat yayımlanmıştır (Akşin, 1980:68). Miladi takvimle 23 Temmuz 1908, Rumi takvimle 10 Temmuz 1324 tarihi "Hürriyetin İlanı" olarak kutlanmıştır.

Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Meşrutiyet'in ilanı birbiriyle ilintili karmaşık dinamiklere sahip bir sürecin sonucunda gerçekleşmiştir. Bu dinamiklerin bir ayağını "Makedonya Sorunu" olarak tarif edilen ve XIX. yüzyılın XX. yüzyıla kalan bakiyesi oluştururken diğer ayağını Makedonya'nın sosyo- politik yapısındaki

II. Meşrutiyet'in İlanında İttihat ve Terakki'nin Makedonya'daki Faaliyetlerinin Etkisi Üzerinde Bir Değerlendirme

dönüşümlerle paralel olarak gelişim gösteren Osmanlı yönetiminin başta Türk nüfus olmak üzere bölgedeki Müslüman halk üzerindeki nüfuzunun azalması oluşturmıştır. Bu iki dinamiğin süreç içerisinde birbiriyle olan etkileşiminin birleştiği unsur ise mevcut Osmanlı yönetimi karşıtlığı olmuştur. XX. yüzyılın başlarında Batılı devletlerin bölgeye yönelik tahayyülleri bölgedeki ayrılıkçı faaliyetleri artırırken İttihatçı fikirlere sahip olmayan ordu personelleri ve sivil bürokratlar Osmanlı yönetiminin varlığını sorgulamaya başlamıştır. Bölgedeki etnik unsurlar arasındaki sosyo-ekonomik farklılıkların gün geçtikçe Türkler aleyhine gelişmesi subay ve sivil bürokratlara Osmanlı yönetimine hizmet etmek yerine milli bir devlete hizmet etme düşüncesine iterek İttihatçı fikirlere yakınlaştırmıştır. Bilhassa Meşrutiyetin ilanına gidilen süreçte Osmanlı yönetiminin olayları durdurma çabalarının 3. Ordu'da karşılık bulmamasında bu durumu görmek mümkündür. Bu aynı zamanda Osmanlı yönetiminin bölge üzerindeki nüfuzunu tamamen kaybettiğini göstermektedir. Öte yandan bu dinamikleri besleyen bir unsur olarak Fransız Devrimi'nin adalet, özgürlük, eşitlik, milliyet şiarlarını zikretmek yerinde olacaktır. İttihat ve Terakki'nin Makedonya'da halk tabanını genişletme hedefinin 3. Ordu'dan başlayarak bölge geneline yayılmasında milliyetçi duygular etkin bir rol oynamıştır. 1908'e gidilen süreçte gelişen olaylar sonrası imparatorluk topraklarının korunmasına karşı Osmanlı yönetiminin yetersiz olduğu fikri halk arasında giderek şiddetlenmiştir. Reval Görüşmesi ve Firzovik toplantıları sonrası İttihat ve Terakki'nin geniş bir halk desteğine ulaşması bu durumun bir sonucu olarak cereyan etmiştir. Sonuç olarak II. Meşrutiyet; İttihat ve Terakki'nin öncülüğünde 3. Ordu'nun yanı sıra sivil bürokratlar ve orta sınıfın desteği ile kısa sürede ihtilalci bir karaktere bürünmüştür. II. Meşrutiyet, Türk siyasi tarihinde imparatorluktan ulus devlete geçiş sürecinin önemli bir aşamasını oluşturmıştır.

Çalışmada II. Meşrutiyet'e gidilen süreçte İttihat ve Terakki Hareketi'nin Makedonya'daki faaliyetlerinin etkisine dikkat çekilmiştir. Türk siyasi tarihinde önemli bir dönüm noktası olan II. Meşrutiyet her yönüyle incelenmeye değer bir muhtevaya sahiptir. Keza akademik yazında II. Meşrutiyet oldukça geniş bir literatür zenginliğine ulaşmıştır. Nitekim bu çalışmalar içerisinde XX. yüzyıl Makedonya'sının sosyo-politik ortamı içerisinde filizlenen Selanik merkezli muhalefetin ileride imparatorluk yönetiminde söz sahibi olacak kadroları içerisinde barındıran İttihat ve Terakki Hareketi'nin gelişimindeki yerine yönelik çalışmalar oldukça sınırlıdır. Dolayısıyla Makedonya ve Selanik'in çok kültürlü yapısı içerisindeki gelişen hareketi konu alan çalışmaların artması Osmanlı İmparatorluğu'nun iç ve dış politikasında esaslı dönüşümlere yol açan II.

II. Meşrutiyet'in İlanında İttihat ve Terakki'nin Makedonya'daki Faaliyetlerinin Etkisi Üzerinde Bir Değerlendirme

Meşrutiyet'e yönelik yeni bakış açılarının ortaya çıkmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca II. Meşrutiyet'in ilanında İttihat ve Terakki'nin Makedonya ve Balkanlardaki faaliyetlerine odaklanacak çalışmaların artması, sosyal bilimlerde yeni kavramsal ve teorik çerçevelerin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde önemli bir rol oynayacaktır.

Kaynakça

- AHMAD, Feroz (2010), *İttihat ve Terakki (1908- 1914)*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 8. Basım.
- AKÇURAOĞLU YUSUF (1329), “Halka 5”, *Halka Doğru*, S.31, ss.237-238.
- AKHUND, Nadine (2014), “Stabilizing a Crisis and the Müritz Agreement of 1903:International Efforts to Bring Peace to Macedonia”, *The Hungarian Historical Review*, C.3, S.3, ss.587-608.
- AKŞİN, Sina (1980), *100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul, Gerçek Yayınevi.
- AKŞİN, Sina (2009), *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Ankara, İmge Kitabevi, 5. Baskı.
- ALKAN, Mustafa (2015), “Hüseyin Hilmi Paşa'nın Rumeli Umumi Müfettişliği (1902- 1908)”, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.13, S.1, ss. 242- 255,
- ALKAN, Necmettin (2008a), “1908 Jön Türk İhtilalinin Başlamasında Reval Buluşmasının Önemi”, *Toplumsal Tarih*, S.175, ss. 48- 52.
- ALKAN, Necmettin (2008b), “1908 Jön Türk İhtilali'nde Firzovik Toplantısının Önemi”, *Toplumsal Tarih*, S.177, ss. 44- 50.
- ARMAOĞLU, Fahir (2014), *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789- 1914*, İstanbul, Timaş Yayınları, 14. Baskı.
- BAYUR, Yusuf Hikmet (1991), *Türk İnkılap Tarihi*, C.1 Kısım 1, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- BERKES, Niyazi (2003), *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, (Haz. Ahmet Kuyaş), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı.
- BLEDA, Mithat Şükrü (1979), *İmparatorluğun Çöküşü*, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- ÇAVDAR, Tevfik (1991), *İttihat ve Terakki*, İstanbul, İletişim Yayınları.

*II. Meşrutiyet'in İlanında İttihat ve Terakki'nin Makedonya'daki Faaliyetlerinin Etkisi
Üzerinde Bir Değerlendirme*

- DANIŞMEND, İsmail Hami (1972), *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C.4, İstanbul, Türkiye Yayınevi.
- DİKİCİ, Ali (2010), “Osmanlı Makedonya’sında Kurulan İlk Uluslararası Polis Barış Koruma Misyonu: Mürzsteg Reform Programı”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, C.6, S.24, ss.75-108.
- GÜCEL, Dilek (2014), *Osmanlı Arşiv Belgeleriyle Selanik Vilayetinde Komitacılık (1890-1913)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı Doktora Tezi, İzmir.
- İSMAİLOĞLU, Göksel Zekeriya (2018), *Selanik’te İktisadi Hayatın İzlenmesinde Bir Rehber Olarak Şark Ticaret Yıllıkları*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Tarihi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- JELAVICH, Barbara (2009), *Balkan Tarihi 20. Yüzyıl*, C.2, Zehra Savan ve Hatice Uğur (çev.), İstanbul, Küre Yayınları, 2. Basım.
- JELAVICH, Barbara (2013), *Balkan Tarihi 18 ve 19. Yüzyıllar*, C.1, İhsan Duru, Gülçin Tunalı, Haşim Koç (çev.), İstanbul, Küre Yayınları, 3. Basım.
- KANSU, Aykut (1995), *1908 Devrimi*, Ayda Erbal (çev.), İstanbul, İletişim Yayınları,
- KARPAT, Kemal Haşim (2006), *Osmanlı’da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*, Dilek Özdemir (çev.), Ankara, İmge Yayınevi.
- KARPAT, Kemal Haşim (2010), *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Kültürel, Ekonomik Temeller*, İstanbul, Timaş Yayınları.
- KARABEKİR, Kazım (2011), *İttihat ve Terakki Cemiyeti*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı.
- KURAN, Ahmet Bedevi (2000), *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2. Basım.
- KÜÇÜK, Cevdet (1979), “Şark Meselesi Hakkında Önemli Bir Vesika”, *Tarih Dergisi*, S.32, ss. 607- 638.
- NİYAZİ, Ahmet, (1975), *Balkanlarda Bir Gerillacı Hürriyet Kahramanı Resneli Niyazi Bey’in Anıları*, İhsan Ilgar (çev.), İstanbul, Çağdaş Yayınları.
- ÖKE, Mim Kemal (1982), “ ‘Şark Meselesi’ ve 2. Abdülhamid’in Garp Politikası (1876-1909), *Osmanlı Araştırmaları*, C.3, S.3, ss.247-276.

*II. Meşrutiyet'in İlanında İttihat ve Terakki'nin Makedonya'daki Faaliyetlerinin Etkisi
Üzerinde Bir Değerlendirme*

ÖMER SEYFETTİN (2015), *Bütün Hikayeleri*, Nazım Hikmet Polat (haz.), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı.

PETROSYAN, Yuriy Aşatoviç (1974), *Sovyet Gözüyle Jön Türkler*, Ankara, Bilgi Yayınevi.

RAGIP, Mustafa (2007), *Meşrutiyet'ten Önce Manastır'da Patlayan Tabanca*, İstanbul, Bengi Yayınları.

RAMSOUR, Ernest Edmondson (2001), *Genç Türkler ve İttihat Terakki: 1908 İhtilali'nin Hazırlık Dönemi*, Hacasan Yüncü (çev.), İstanbul, Kayıhan Yayınları.

SANDER, Oral (2015), *Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e*, Ankara, İmge Kitabevi, 29. Baskı.

TEKELİ, İ., İlkin, S., (2003), *Cumhuriyetin Harcı: Köktenci Modernitenin Doğuşu*, C.1, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

TUNAYA, Tarık Zafer (1998a), *Türkiye'de Siyasal Partiler: İkinci Meşrutiyet Dönemi*, C.1, İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları, 2. Baskı.

TUNAYA, Tarık Zafer (1998b), *Hürriyet'in İlanı İkinci Meşrutiyetin Siyasi Hayatına Bakışlar*, İstanbul, Yenigün Haber Ajansı.

YALÇIN, Emruhan (2015), “Şark Meselesi ve Emperyalistlerin Türk Politikası”, *Toros Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.2, S.4, ss. 75-104.

YETİM, Fahri (2011), “Osmanlı İmparatorluğu'nun Dağılma Döneminde Balkan Milliyetçiliği ve Büyük Güçler”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.25, ss.285- 296.

YILDIZ, Özlem (2012), “20.Yüzyıl Başlarında Selanik Limanında Deniz Ticareti”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.12, S.24, ss.27- 46.

ZURCHER, Erik Jan (2000), *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Yasemin Saner Gönen (Çev.), İstanbul, İletişim Yayınları, 7. Baskı.